

Salla Hakkarainen, 1400793
Ruut Karppinen, 1400807

Esikoululaisen osallisuuden tukeminen

Tutkielma esikoululaisen osallisuuden tukemisesta ohjatussa lii-
kuntaleikkituokiossa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi

Sosionomin koulutusohjelma

Opinnäytetyö

2.11.2017

Tekijä(t) Otsikko	Salla Hakkarainen & Ruut Karppinen Esikoululaisen osallisuuden tukeminen
Sivumäärä Aika	34 sivua + 0 liitettä 2.11.2017
Tutkinto	Sosionomi
Tutkinto-ohjelma	Sosionomin koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Varhaiskasvatus
Ohjaaja(t)	Lehtori Niina Pietilä Lehtori Kirsi Lautala
<p>Tutkielmamuotoisen opinnäytetyön tavoite oli selvittää vastaus tutkimuskysymykseen: kuinka tukea esikoululaisen osallisuuden toteutumista ohjatussa liikuntaleikkituokiossa. Hypoteesina oli, ettei lasten osallisuus aina toteudu päiväkodeissa ja että varhaiskasvattaja voi vaikuttaa lasten osallisuuden kehittymiseen omalla toiminnallaan. Tutkimusmenetelmänä oli tiedonhaku. Aiheen kannalta oleellisten tutkimusten kautta työhön on koottu aineistoa tukemaan hypoteesia: ettei osallisuus aina toteudu. Tämän jälkeen koottiin aineistoa vastaamaan tutkimuskysymykseen.</p> <p>Keskeisiä käsitteitä työssä ovat osallisuus, leikki, ohjaus, liikuntakasvatus ja osallisuutta tukeva liikuntaleikkituokio.</p> <p>Aineiston perusteella varhaiskasvattajat kokivat haastaviksi osallisuuden kannalta suuret ryhmäkoot ja turvallisuuden. Tutkielmaan kerätystä aineistosta selvisi myös, ettei kaikilla varhaiskasvattajilla ollut yhteistä ajatusta osallisuuden tarkoituksesta. Aineistolla pyrittiin tuomaan vastaus, miten tukea osallisuutta ongelmista huolimatta.</p> <p>Aineistosta selvisi, että suurin lapsen osallisuuteen vaikuttava tekijä on varhaiskasvattajan asenne ja käyttäytyminen. Asenteeseen ja käyttäytymiseen voidaan vaikuttaa itsereflektoinnilla, jonka vuoksi työssä esitellään työkalu itsereflektoinnin tueksi. Lapsen osallisuus</p> <p>Tutkimusaineistosta selviää myös videon hyödyt oppimisessa, jonka vuoksi tutkimuskysymykseen saatujen vastausten pohjalta on tehty video. Tutkimusaineiston tarkoitus on auttaa varhaiskasvattajia ja varhaiskasvatusopiskelijoita tarkastelemaan tekijöitä, joilla tukea lapsen osallisuutta. Video julkaistiin Youtubessa, sillä sosiaalinen media tukee erityisen voimakkaasti yhteisöllistä oppimista ja sen potentiaali oppimisen rikastamisessa on vielä käyttämättä.</p>	
Avainsanat	osallisuus, reflektointi, varhaiskasvatus, ohjaus, liikuntaleikkituokio

Author(s) Title	Salla Hakkarainen & Ruut Karppinen Supporting the participation of preschoolers
Number of Pages Date	34 pages + 0 appendices 2 November 2017
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Early childhood care
Instructor(s)	Kirsi Lautala, Lecturer Niina Pietilä, Lecturer
<p>The purpose of this bachelor thesis was to determine the answer to the research question: how to support professionals of early childhood care in the process of enhancing children in participation. Hypothesis was that children's participation does not always come true in the kindergartens and that early childhood educators have the effect the development of children's participation by their own actions. The research method was the information search. By searching the relative information and researches about the subject, the answer to the research question was same as hypothesis: children's participation doesn't always come true. The early childhood educators attitude and behaviour is the most important single factor in children's participation.</p> <p>Keywords are participation, play, guidance, physical education and physical play session.</p> <p>Based on the answers of the research questions, a video was made. The purpose of the research material was to help professionals and students of the early childhood care to survey their own factors on how to support the development of children's participation.</p> <p>Early childhood educators attitude and behaviour can be affected by self-reflection. In this thesis a tool is introduced to support educators self-reflection. Based on the research material, early childhood educators found the children's participation challenging for example due to big groups and safety. Not all the educators had the same thoughts about the meaning of children's participation either. The aim of the research material was to bring answer to the question: how to support the children's participation despite these problems and bring easily accessible information about the research material. As a part of the research material, a video was made. Video was published on Youtube, because social media supports communal learning and its potential as enriching the learning is not yet fulfilled.</p>	
Keywords	early childhood education, participation, reflection, guidance, physical play session

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Osallisuus ohjatussa liikuntaleikkituokiossa	3
2.1	Lapsen osallisuus	3
2.2	Leikki	3
2.3	Ohjaus	4
2.4	Liikuntakasvatus	5
2.5	Osallisuutta tukeva ohjattu liikuntaleikkituokio	6
3	Työn tausta	7
3.1	Tutkimusmenetelmänä tiedonhaku	7
3.2	Aikaisempi tutkimus aiheesta	8
3.3	Videon päätyminen	10
4	Osallisuuden mahdollistavat puitteet	12
4.1	Varhaiskasvatuslaki ja lapsen oikeuksien sopimus	12
4.2	Varhaiskasvattajan asennoituminen osallisuuden tukemisessa	13
4.3	Osallisuutta tukevan liikuntaleikkituokion valmistelut	15
5	Osallisuuden polku	18
5.1	Kuulluksi tuleminen	18
5.2	Tukeminen mielipiteiden ilmaisuun	19
5.3	Mielipiteiden huomiointi päätöksentekoprosessissa	20
5.4	Pätöksentekoprosessiin mukaan ottaminen	21
5.5	Vallan ja vastuun jakaminen	21
6	Videomateriaalin kuvaus	22
7	Tulokset ja tulosten tarkastelu	24
7.1	Voimakas hypoteesi	24
7.2	Osallisuuden määritelmä ja laki	24
7.3	Kieliasu ja informaation välitys	25
7.3	Kuinka osallisuutta tuetaan?	26
7.4	Aineiston rajaaminen ja täsmentäminen	28
8	Pohdinta	29

Liitteet

Liite 1. Liitteen nimi

Liite 2. Liitteen nimi

1 Johdanto

Vaikka laissa on säädetty lasten osallisuudesta, tutkimusten mukaan sen tukeminen ei aina toteudu ja konkretisoidu varhaiskasvattajien asenteissa, asennoitumisessa ja käyttäytymisessä. (Venninen, Leinonen ja Ojala 2010: 57.) Opinnäytetyömme on tutkielma, joka käsittelee esikoululaisen osallisuuden tukemista ohjatussa liikuntaleikkituokiossa. Tutkimuskysymyksenä oli, miten varhaiskasvattaja voi tukea lasten osallisuutta ohjatussa liikuntaleikkituokiossa.

Aihe on yhteiskunnallisesti tärkeä, koska osallisuuden tukeminen ei ole varhaiskasvattajan vaihtoehtoinen toimintamalli, vaan lasten oikeus. Kiinnostus aiheeseen lähti omista työelämän kokemuksista, jolloin lasten osallisuus ei aina ole toteutunut. Tarvitaan lisää keinoja varhaiskasvattajan tueksi, jotta lasten oikeus toteutuu. Taustateoria opinnäytetyössä on aiempi tutkimus lapsen osallisuuden toteutumisesta ja tukemisesta. Tavoitteena oli löytää ajankohtaisen ja luotettavan tutkimustiedon kautta vastaus tutkimuskysymykseen ja tiivistää saatu vastaus käytäntöön sovellettavaksi tiedoksi. Vastauksen pohjalta teimme videon. Aineistoon valittiin taustalle liikuntaleikkituokio, joka mahdollistaa konkreettisten esimerkkien tarkastelun. Osallisuuden lisäksi muita keskeisiä käsitteitä ovat leikki, liikuntakasvatus ja ohjaus. Tutkimusmenetelmänä on, miten löysimme käyttämämme teorian eli tiedonhaku. Tällöin kaikki kerätty teoria on työn aineistoa.

Tutkielman avulla on tarkoitus parantaa käytänteitä ja menettelytapoja ammattialan keskeisiin tarpeisiin: tässä työssä osallisuuden tukemiseen. Video laitettiin Youtubeen, sillä sosiaalinen media tarjoaa yhteisöllisen oppimisympäristön katsojalle. Se koettiin keinoksi saavuttaa kohdeyleisö: varhaiskasvattajat, varhaiskasvatusopiskelijat tai muut aiheesta kiinnostuneet. Tällöin osallisuutta tukevia käytäntöjä voidaan vahvistaa työympäristössä. Sosiaalialan Youtube-sisältöä on melko vähän, vaikka kyseisellä videoyhteisöllä on paljon tarjottavaa ja potentiaalia sosiaalialalle. Video pohjautuu aiempaan tutkimustietoon liittyen ohjaajan asennoitumisen ja käyttäytymisen vaikutukseen lapsen osallisuuden kehittymisen tukemiseen. Pitkän aikavälin tavoitteena on, että opiskelijat motivoituisivat ja havahtuisivat kiinnittämään huomiota omaan asennoitumiseensa ja käyttäytymiseensä osallisuuden tukemisessa, sekä soveltaisivat näitä asioita työympäristönsään.

Aineistoon kerättyjen tutkimusten pohjalta kaikkein tärkeimmäksi tekijäksi osallisuuden tukemisessa nousi varhaiskasvattajan oma asennoituminen ja käyttäytyminen lasten osallisuutta kohtaan. Tällöin lähdettiin selvittämään, mitkä asennoitumisen ja käyttäytymisen tekijät ovat suotuisia osallisuuden tukemisessa. Itsereflektio on osallisuutta tukevan toiminnan kehittäminen edellytys, jonka vuoksi aineistossa esitellään työkalu arvioinnin tueksi. Videolla esiteltävän työkalun avulla ohjaaja voi reflektoida osallisuuden toteutumista liikuntatuokiossa tai soveltaa sitä päiväkodin muihin tilanteisiin. Sitä kautta mahdollistuu osallisuutta kehittäviä toimintatapoja kehittäminen ja keksiminen. Pitkän aikavälin tavoitteena on, että video saavuttaisi kohdeyleisönsä ja alan ammattilaiset motivoituisivat ja havahtuisivat kiinnittämään huomiota omaan asennoitumiseensa ja käyttäytymiseensä osallisuuden tukemisessa, sekä soveltaisivat näitä asioita työympäristönsään.

2 Osallisuus ohjatussa liikuntaleikkituokiassa

Osallisuus voidaan ymmärtää hyvin eri tavoin ja eri näkökulmista. Tässä luvussa määrittelemme ensin, mitä tässä työssä tarkoitetaan osallisuudella yhteiskunnallisesta perspektiivistä sekä lapsen kohdalla. Tämän jälkeen tuodaan esille osallisuus lapsen oikeutena ja varhaiskasvatuslaissa. Lopuksi määritellään työn kannalta muut keskeiset käsitteet ja näiden kautta, mitä työssä tarkoitetaan esikoululaisen osallisuuden tukemisella liikuntaleikkituokiassa. Liikunta ja leikki ovat luonnollinen osa esikouluikäisen lapsen kasvua ja kehitystä, joita varhaiskasvattajat toteuttavat lasten kanssa päivittäin. Siten tässä luvussa käsittelemme muut työn kannalta keskeiset käsitteet, joita ovat leikki, ohjaus, ohjattu liikuntaleikkituokio ja liikuntakasvatus. Ne luovat perustan ohjaajan asennoitumisen tarkastelulle liikuntaleikkituokion kautta.

2.1 Lapsen osallisuus

Osallisuuden tukeminen on merkityksellistä yhteiskunnallisesta perspektiivistä, sillä pidemmällä tähtäimellä osallisuudella tarkoitetaan mahdollisuutta olla osana yhteiskunnan instituutioita, toimintajärjestelmiä ja kulttuurimuodosteita. (Hämäläinen, 1999.) Osallisuutta on tärkeä lähteä kehittämään jo lapsuudessa ja se tarkoittaa lapsen vaikutusvaltaa oman elämänsä kulkuun (Pyökkimies 2009: 13). Shierin (2001: 111) mukaan osallisuudessa on keskeistä, että kaikilla osallistujilla on toiminnan lähtökohdista ja päätöksien syistä yhteinen ymmärrys. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (2016) määrittelee osallisuuden yhdeksi kehityksen ja kasvun perusedellytykseksi, jolloin osallisuus tarkoittaa lapsen mahdollisuuksia olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä ja toimintaa. Osallisuus on välttämätön osa yksilön elämisen laadun ja elämänhallinnan kannalta Hämäläinen (1999.)

2.2 Leikki

Yhtä oikeaa leikin määrittelyä ei ole, vaan se riippuu näkökulmasta. Tässä opinnäytetyössä leikki katsotaan lapsen keskeisimmäksi tavaksi olla ja ilmaista itseään. (Karvonen 2011: 7.) Leikki on myös tapa suhtautua ympäröivään maailmaan, sillä lapsen kokemukset heijastuvat leikkeihin. (Helenius & Lummelahti 2014: 14.) Leikki vaikuttaa lapsen ke-

hitykseen kokonaisvaltaisesti ja leikki on lapselle tärkein ja mielekkäin tapa oppia ymmärtämään maailmaa sekä tuntemaan itsensä. Ystävyysuhteetkin solmitaan usein leikin kautta. (Zimmer 2001: 69.) Lapsi on leikkiessään mielikuvitusmaailmassa, jossa on kuitenkin paljon viitteitä todelliseen maailmaan ja lapsen omaan kokemuspohjaan (Helenius & LummeLahti 2014: 14). Näin ollen lapsi käsittelee leikin kautta tapahtumia ja lähiyhteisöistään saamia kokemuksia, joissa on osallisena. Tämän vuoksi osallisuuden tukeminen on luonnollista tehdä leikin kautta.

Leikillä on monia suotuisia vaikutuksia esikoululaisen osallisuuden kehitykselle. Leikkiessä lapsen kieli kehittyy ja hänen sosiaaliset sekä emotionaaliset taitonsa paranevat. Tällöin lapsen empatiakyky kehittyy ja hän oppii säätelemään tunteitaan. Leikkiessään yksin tai ryhmässä lapsen ongelmanratkaisutaidot kehittyvät ja hän oppii toimimaan yhteistyössä muiden kanssa. (Kalliala 2002: 188.) Lapsen leikki kehittyy iän myötä, jolloin leikkimismotiivit muuttuvat. Varhaiskasvattajilta vaaditaan ponnistuksia leikin ymmärtämiseksi ja jatkuvasti uusien taitojen hankkimiseksi leikkivien lasten ohjaukseen. Esikoululaisten leikki on lapsen kehitystä eteenpäin johtava toimintamuoto. (Helenius & LummeLahti: 14, 77.)

2.3 Ohjaus

Esikoulussa ohjaus voidaan määritellä olevan varhaiskasvattajan ajan, kunnioituksen ja huomion jakamista lapsen tai lapsiryhmän kanssa. Työmenetelmänä ohjaus on vuorovaikutteista sekä tavoitteellista toimintaa kasvun, kehityksen ja oppimisen tueksi. (Karvonen, Siren-Tiusanen & Vuorinen 2003: 70) Ohjauksen tulee olla laadukasta sekä riittävää suhteessa lapsen tarpeisiin. Tällä on keskeinen merkitys hyvinvoinnin ja osallisuuden lisäämisessä. Lapsiryhmä tulee ottaa kokonaisuudessaan huomioon ja ohjaus pyrkii toteuttamaan niin, että kukaan ei tunne itseään ulkopuoliseksi. (Opetushallitus n.d.)

Ohjausta voidaan nimittää vuorovaikutukselliseksi tukemiseksi, jonka tarkoituksena on rikastuttaa lapsen elämää ja auttaa lasta kehittymään opettamalla uusia taitoja antamalla aikaa, huomiota ja kunnioitusta. Jotta ohjaus olisi lasten osallisuutta tukevaa, lasten omille ajatuksille ja kehittämiselle leikin kulusta tulisi jättää myös tilaa, vaikka välillä aikuisten väliintuloakin tarvitaan. (Karvonen, Siren-Tiusanen & Vuorinen 2003: 70.) Esimerkiksi joillekin lapsille kontaktin luominen muihin voi olla vaikeaa: jos haluaa mukaan vapaaseen leikkiin, tulee osata asettua muiden aloittamaan leikkiin mukaan, luoda kon-

takti ja tuoda ideoita. Varhaiskasvattajan ohjauksen avulla lapsi saa leikkitilanteessa sosiaalisiin tilanteisiin tukea aikuiselta. (Alijoki & Pihlaja 2011: 269.) Kun varhaiskasvattaja tarkkailee ja huomioi ohjatussa tilanteessa toistuvasti ulkopuolelle jääneet, tai muuten syrjityt lapset, kaikille lapsille tarjoutuu mahdollisuus harjoitella yhdessä tekemistä ja olemista. (Zimmer 2001: 14)

Ohjatussa tilanteessa on vallalla usein struktuuri, joka jäsentää leikkitilannetta. Struktuuri on mukana luomassa turvallista ilmapiiriä leikkihetkeen ja siten edesauttaa leikkituokion onnistumista. (Airas & Brummer 2006: 174–176.) Raamit ja struktuuri leikkituokiassa tarkoittavat esimerkiksi yhdessä sovittuja sääntöjä, tilaa tai leikin ajatusta, jonka lomassa lapsella on mahdollisuus tehdä omia päätöksiä. Lapset tarvitsevat aikuiselta tukea ja hoivaa, rutiineja ja mahdollisuuden olla lapsi. Ohjatussa ryhmässä lapsella on paikkansa, hän saa huomiota ja hän pääsee leikkimään ja olemaan lapsi. (Pakaslahti & Huttunen 2009: 211–212.)

Osallisuutta tukeva ohjaus esikoulussa määritellään tässä opinnäytetyössä ohjaukseksi, jossa varhaiskasvattaja tukee lapsen vaikutusvaltaa ja mahdollisuuksia olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä ja toimintaa. (Pyökkimies 2009: 13.) Ohjaus liikuntaleikkituokiassa ei sulje pois lapsen omaa päätäntävaltaa. Varhaiskasvattaja tukee lapsia silloin kun havaitsee heidän tarvitsevan tukea tai voi viedä leikkiä eteenpäin.

2.4 Liikuntakasvatus

Liikuntakasvatus on lapsen kasvatusta edistävää toimintaa, jota tehdään liikunnan kautta. Päiväkodeilla on parhaat edellytykset täydentää elintason mukanaan tuomaa liikunnan puutetta. Liikuntaa ja liikkumista ei itsessään enää nähdä erillisenä alueena lapsen elämässä, vaan laaja-alaisena kehityksen edistämisen välineenä. (Zimmer 2001: 9.) Pönkön ja Sääkslahden (2014: 141) mukaan liikuntakasvatuksen päätavoitteena on, että varhaisvuosien aikana kasvattaja auttaa lasta muodostamaan myönteisen suhteen omaan kehoonsa ja samalla tukee lasten myönteisen käsityksen muodostumista itsestä liikkujana. Liikkumisen, eli esimerkiksi liikunnallisten leikkien kautta, lapsi oppii tuntemaan kehonsa ja muodostamaan itsestensä kuvan. Liikkeillään lapsi myös ilmaisee, aistii ja kokee ympäröivää maailmaa. Liikkumalla leikin kautta myös otetaan yhteyttä muihin lapsiin, eli luodaan osallisuuden kannalta tärkeitä sosiaalisia kontakteja. (Zimmer

2001: 14.) On osallisuuden kehittymisen kannalta tärkeää, millaiseksi lapsi kokee itsensä, ja varhaiskasvattaja tukee lasta tässä liikuntakasvatuksen kautta.

Varhaiskasvattajalla on oltava pohjatietoa kyseisen ikäryhmän kehitystasosta, voidakseen tukea juuri kyseiseen ikäryhmään kuuluvan lapsen tarpeita. 5-6-vuotiaiden lasten tulisi tunnistaa ja kyetä liikuttamaan kaulaa, olkapäitä, lantiota, reisiä, polvia, kantapäitä sekä jalkapohjia. Tämän ikäisellä lapsella alkaa olla edellytyksiä tunnistaa ja liikuttaa kehon etu- ja takapuolta sekä oikeaa ja vasenta puolta erikseen. Motoristen perustaitojen vakiintuminen mahdollistaa eri liikuntamuotojen kokeilun. Tässä iässä esikoululaisten käsien karkeamotoristen taitojen vahvistuminen on tärkeää, jotta heille syntyy edellytyksiä hienomotoristen taitojen oppimiselle. Näitä voidaan vahvistaa esimerkiksi monipuolisilla pallonkäsittelytehtävillä. (Pönkkö & Sääkslahti 2014: 141.)

2.5 Osallisuutta tukeva ohjattu liikuntaleikkituokio

Osallisuutta tukevassa ohjatussa liikuntaleikkituokiossa ohjaaja luo leikkituokiolle raamit, mutta jättää tilaa myös lasten ideoille. Ohjatun liikuntatuokion toiminta suunnitellaan tavoitteellisesti ja toteutetaan lapsiryhmässä lasten yksilölliset tarpeet huomioiden (Pönkkö - Sääkslahti 2014: 144).

Osallisuuden kautta esikoululaiset oppivat olemaan ja elämään yhdessä, joka edellyttää toimivaa vuorovaikutusta. Varhaiskasvattajan toiminnassa tämä tarkoittaa, että hän rohkaisee lasta toimimaan ja sanalliseen ilmaisuun, ilman pakottamista mihinkään johon lapsi ei ole valmis. Leikkiminen on lapselle mielekäs ilmaisutapa, jonka perusteella tämä oppinnäytetyö on tehty. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2016.) Osallisuuden tukeminen lasten kanssa tapahtuu luonnollisesti leikin kautta. Pyökkimiehen (2009: 13) mukaan osallisuuden tukeminen lapsuudessa on tärkeässä osassa identiteetin kehittämisessä: sen merkitys on ratkaisevaa varsinkin lapselle merkityksellisissä yhteisöissä. Lapsen elämään kuuluu yleensä useita eri yhteisöjä kuten oma perhe, suku, varhaiskasvatusympäristö, asuinympäristön ystävät sekä muut lapselle merkitykselliset yhteisöt. Näissä kaikissa lapsi on jollain tapaa osallisena: vaikuttamassa sekä omaan toimintaansa, että sitä kautta myös koko yhteisön toimintaan. (Pyökkimies 2009: 13.) Tässä oppinnäytetyössä keskitytään päiväkotiympäristöön ja lapsen osallisuuden tukemiseen ohjatussa tuokiossa. Lapsen osallisuuden kehittyminen ohjatun liikuntaleikkituokion avulla on mahdollisuus kehittää hänen osallisuuden kokemustaan myös laajemmalla kannalta.

3 Työn tausta

Kiinnostus osallisuutta ja varhaiskasvatusta koskevaan opinnäytetyöhön lähti omista työelämän kokemuksista, jolloin lasten osallisuus ei ole omien havaintojen ja tulkintojen perusteella aina toteutunut. Opinnäytetyön hypoteesina oli, ettei osallisuus aina toteudu varhaiskasvatuksessa ja että keskeistä lasten osallisuuden toteutumisessa on varhaiskasvattajan asenne ja toiminta osallisuutta kohtaan. Tässä luvussa kerrotaan opinnäytetyössä käytetyistä tiedonhakumenetelmistä eli miten teoriaa lähdettiin kartoittamaan. Kappaleessa avataan työn lähtökohtien kannalta keskeiset lapsen osallisuuden toteutumisesta koskevat tutkimukset ja pohditaan hypoteesia. Jotta kerätty aineisto tulee helposti ammattiyhteisöjen saataville ja sitä kautta mahdolliseksi hyödyntää työyhteisössä, aineistosta tehtiin video. Kappaleen lopussa kerrotaan, kuinka päädyttiin Youtubeen julkaisualustana.

3.1 Tutkimusmenetelmänä tiedonhaku

Tutkimuksen validiutta voitaisiin tarkentaa käyttämällä tutkimuksessa useampaa kuin yhtä menetelmää, mutta luotettavuutta nostaa kuitenkin myös tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta ja sen eri vaiheista (Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2015, 232–233).

Tietoa ei hankita vain sen itsensä vuoksi, vaan tiedolla pyritään edistämään elämää jollain lailla (Blandford ja Atfield 2010: 1). Tiedonhaku aloitettiin kartoittamalla tutkimuksia osallisuuden toteutumisesta päiväkodeissa.

Aineiston etsimistä edelsi opinnäytetyön tekijöiden osallistuminen Metropolia Ammattikorkeakoulun tiedonhaun työpajoihin Sofianlehdon toimipisteellä. Tiedonhaussa käytettiin Metropolian Libguidesin Sosiaali- ja terveysalan tiedonhaun opasta (n.d.) apuna ja edettiin sen mukaisesti. Tiedon etsintä aloitettiin kartoittamalla tutkimuksia osallisuuden toteutumisesta suomalaisissa päiväkodeissa. Vastauksen löydyttyä edelliseen, etsittiin teoriaa osallisuuden toteutumisen edistämiseksi. Mitkä ovat lapsen osallisuuden toteutumiseen vaikuttavat tekijät? Opinnäytetyön tekijät pohtivat hypoteesia tutkimuskysymykseen. Myös kansainvälisiä tutkimuksia osallisuudesta kartoitettiin Academic Search

Elite- ja ScienceDirect -tietokannoista *inclusion* ja *early childhood care* -hakusanoilla, mutta nämä tutkimukset eivät päätyneet lopulliseen työhön kerättyyn aineistoon. Aineistoa haluttiin rajata pysymällä tutkimuksissa koskien Suomen päiväkotia. Finna.fi:stä kartoitettiin tutkimuksia lasten osallisuuteen liittyen, josta valikoitui työmme aineistoon pro gradu-tutkielma, tutkimusraportti sekä väitöskirja.

Pyrimme ensisijaisesti välttämään sekundäärlähteitä, koska joukkoon on voinut eksyä toisen kirjoittajan omaa tulkintaa: täten primäärlähteet ovat luotettavampia. MetCatista etsittiin kirjoja ja muuta perustietoa aiheesta hakusanoilla varhaiskasvatus, osallisuus ja liikuntakasvatus. Työn alkuvaiheessa saatu aineisto oli tarkoitus suunnata Metropolia Ammattikorkeakoulun varhaiskasvatusopiskelijoille. Tämän vuoksi selvitettiin, mitä oppikirjoja varhaiskasvatuskursseilla käytetään. Tällöin kerätty aineisto olisi yhteneväistä opetusmateriaalin kanssa. Kaksi kurssikirjaa valikoitui tämän vuoksi lähteiksi, vaikka ne olivat osittain sekundäärlähteitä.

Oleelliseksi koettiin seuraavaksi kirjoittaa ylös varhaiskasvatusta, sekä työn keskeisintä käsitettä eli osallisuutta, koskeva lainsäädäntö. Kaiken toiminnan tulee tapahtua lainsäädännön puitteissa.

Aineiston joukossa on myös muutamia aiemmin löydettyjä lähteitä, joiden alkuperästä ei ollut enään tietoa. Nykyisessä digitaalisessa ympäristössä tietoa voidaan käyttää heti sen löydyttyä (Blandford ja Atfield 2010: 13). Hyvä lähde on voitu kirjoittaa saman tien ylös aineistoon, eikä tekijä välttämättä muista mitä kautta se on löydetty. Tietoa etsittiin myös lukemalla muita opinnäytetöitä ja pro graduja, sekä katsomalla niiden lähdeluetteiloita. Useassa osallisuutta käsittelevässä työssä on käytetty Shierin (2001) osallisuuden polku -teoriaa. Se valikoitui myös tähän työhön soveltuvuutensa ansiosta.

3.2 Aikaisempi tutkimus aiheesta

Venninen, Leinonen ja Ojala (2010) tutkivat lasten osallisuuden toteutumista pääkaupunkiseudun varhaiskasvattajille suunnatun kyselyn avulla. Tutkimuksen mukaan osa vastanneista lastentarhanopettajista pohti osallisuuden mahdollisesti aiheuttavan ongelmia: turvallisuus ja säännöt, pedagogisten tavoitteiden toteutuminen ja ison ryhmän hallinta nousivat huoliksi ja aiheuttivat epävarmuutta. Osa vastaajista kysyi suoraan, kuinka paljon valtaa lapselle voi antaa turvallisuuden puitteissa ja mikä on edes tausta-ajatus koko osallisuudessa. (Venninen ym. 2010: 54–55) Lasten suuri ja ohjaajien vähäinen

lukumäärä päiväkotiryhmissä koettiin lasten kuulemista estäviksi asioiksi. (Venninen ym. 2010: 54–56) Myös Kettusen ja Ounikorven (2017: 58) tutkimuksessa aikuisten vähäinen määrä rajoitti lasten mahdollisuuksia tehdä haluamiaan valintoja. Tutkimuksen valossa voidaan todeta, ettei osallisuuden tukeminen konkretisoidu kaikkien varhaiskasvattajien ohjauksessa. Lasten vaikutusmahdollisuudet vaihtelivat suuresti riippuen heitä hoitavista aikuisista. Suuri merkitys oli siinä, millaisen ilmapiirin ohjaajat onnistuivat luomaan lapsiryhmään. (Venninen ym. 2010: 56.) Kettunen ja Ounikorpi (2017) haastattelivat tutkimuksessaan esikoululaisia, joiden kokemuksia osallisuudesta tutkimuksessa tutkitaan. Tutkimuksen mukaan lapset kyllä kokevat tulevansa kuulluiksi, mutta silti aikuiset määrittävät suurimmaksi osaksi, mitä esiopetuksessa tehdään. Ahonen (2015) on tutkinut varhaiskasvattajan toimimista haastavissa kasvatustilanteissa ja lasten osallisuuden toteutumista niissä. Kaikkien tutkimusten pohjalta ohjaajan asennoituminen lasten osallisuutta kohtaan oli kaikkein merkittävin osallisuuden tekijä.

Zimmer esittelee tutkimuksen, joka käsittelee ohjaajan neljää suotuisaa ulottuvuutta ohjaajan kohdatessa lapsen. Viidenneksi, osallisuuden toteutumisen kannalta epäsuotuisaksi ulottuvuudeksi, nousee komentamalla ohjaaminen. Komentamalla ohjaamisella on yleensä rajoittava vaikutus lapsen kehitykseen. Siihen liittyy Tausch ja Tauschin mukaan ohjaajan kylmyys, kovuus ja väheksyntä, jotka konkretisoituvat hänen puheessaan, ilmeissään ja eleissään. (Zimmer 2001: 43.) Vaikka tutkimus on vanha, samankaltainen ohjaus on yhä yleistä joidenkin varhaiskasvattajien kohdalla. Myös Ahosen (2015) tutkimuksessa kävi ilmi, että ohjatun toiminnan hetket etenivät useimmiten aikuisjohtoisesti ja pitivät sisällään usein toistuvia aiheita. Ohjatun toiminnan aikana erityisesti kasvattajan komento hiljaa tai ”kunnolla” paikallaan olosta nostatti lasten käytöksessä levottomuutta, uhmaa ja vetäytymistä. Puolestaan tullessaan ymmärretyksi tarpeineen ja tunteineen, lapsi osallistui yhteiseen toimintaan mielellään. (Ahonen 2010: 181–188.) Sen vuoksi osallisuutta tukeva ohjaus on tärkeää myös ryhmänohjaustilanteen onnistumisen ja sujuvuuden kannalta.

Turjan (2016: 42) mukaan kasvatuksessa on aina kysymys kasvavan yksilön ja hänen kasvuaan ohjaavan tahon - varhaiskasvatuksessa lapsen ja varhaiskasvattajan - välisestä valtasuhteesta. Kyseistä valtasuhdetta määrittävät kasvattajan henkilökohtaiset näkemykset, ja kulttuurissa sekä ajassa elävät yleiset käsitykset lapsen perusolemuksesta ja asemasta sekä oppimisen ja kehityksen luonteesta. Nämä käsitykset vaikuttavat lapsen osallisuuden tukemiseen: miten itseohjautuvasti ohjaaja ajattelee lapsen pysty-

vän toimimaan eri ikävaiheissa ja miten ohjaaja kokee, että lapsen oppimis- ja kehitysprosessia tulee ulkopuolelta tukea tai ohjata. Perinteisen sosialisatioajattelun pohjalta jotkut ajattelevat, että lapsen toiminta merkitsee ensisijaisesti valmistautumista tulevaan "oikeaan" aikuisten elämään: lapsuus on kuin "aikuisuuden odotushuone" vailla omaa itseisarvoa ja olemisen arvostamista tässä ja nyt. Osallisuuden kehittymisen kannalta on merkittävää, että ohjaaja arvostaa lasta ja hänen mielipiteitään juuri tässä hetkessä. (Turja, 2016: 42.) Ohjaajan asenne, asennoituminen ja käyttäytyminen ovat sekä lapsen osallisuuden toteutumisen haaste että mahdollistaja.

Turjan (2016: 43) mukaan pedagoginen ote varhaiskasvatuksessa on vähitellen vahvistunut. Lapsia halutaan nyt pitää aktiivisina ja aloitteellisina toimijoina, jotka rakentavat omaa ymmärrystään vuorovaikutuksessa fyysisen ja sosiaalisen ympäristönsä kanssa. Näkemys lapsesta aktiivisena tiedon ja maailmankuvansa rakentajana ja vuorovaikutuksen osapuolena yhteisössään on kirjattu muun muassa valtakunnallisiin varhaiskasvatusta ja esiopetusta ohjaaviin asiakirjoihin, jotka ovat osaltaan lisänneet myös pedagogista keskustelua ja tietoisuutta varhaiskasvatuksen kentällä. (Turja, 2016: 43.) On eri asia, toteutuuko tämä aina käytännössä. Kettusen ja Ouninkorpin (2017) tutkimuksen mukaan, lasten mielipiteillä on vaikutusta päiväkodin toimintaan, mutta ilmaisemisen tukemisen taso on vaihtelevaa. Lapset eivät olleet kovin tietoisia mahdollisesta vaikutuksesta toimintaan. Lapsilla oli mahdollisuus tehdä valintoja aikuisten tarjoamista vaihtoehtoista sekä päättää itse itsenäisistä leikeistään, mutta aikuiset määrittävät suurimaksi osaksi, mitä esiopetuksessa tehdään. Lasten kerronnassa kävi ilmi, että aikuiset olivat suunnitelleet esiopetuksen toiminnan ja suunnitelmista yleensä pidetään kiinni. Lasten mahdollisuuksille vaikuttaa toimintaan jää tällöin vain vähän tilaa. Positiiviseksi kuitenkin nousi, että päiväkodin lapset kokivat tulleen kuulluksi. (Kettunen & Ouninkorpi 2017: 57, 59.)

Osallisuus on ajankohtaista ja se on laissa ja esikoululaisten opetussuunnitelmassa. Se ei silti aina toteudu käytännössä päiväkodeissa, joten koemme, että tämä on jotakin millä voimme tukea opettajia ja oppilaita. Miten hyödyttää ammattikuntaa tutkimuskysymyksestä saamallamme aineistolla? Aineisto päädyttiin tiivistämään videoksi.

3.3 Videon päätyminen

Opetushallituksen mukaan (2012: 17) video ammatillisen koulutuksen oppimisen välineenä nähdään erittäin kiinnostavana työvälineenä eri oppimistilanteissa. Laadun näkökulmasta ajateltuna nähdään, että oppiminen voi olla syvällisempää, laadukkaampaa ja elämyksellisempää, kun konkreettisesti videon avulla nähdään mistä on kysymys. (Opetushallitus: 2012: 17.) Videon tekovaihe mahdollistaa itse tekijälle syvemmän oppimisen aiheesta: materiaali tulee kerrattua käsikirjoitus-, kuvaus- ja editointivaiheissa useita kertoja. Näin opinnäytetyön aineistoksi päätettiin tehdä video.

Kiinnostusta opetusvideoon tiedusteltiin ensin Metropolia Ammattikorkeakoulun varhaiskasvatusopettajilta. Saimme yhden kiinnostuneen vastauksen, mutta yhteistyö erkani aikataulujen yhteensopimattomuuden vuoksi. Tämä johti pohtimiseen, millä muilla keinoin tavoittaa sosiaalialan yleisöä. YouTube tavoittaa päivittäin satoja miljoonia ihmisiä helpon ja nopean käytettävyytensä vuoksi (Burgess, Green, Hartley & Jenkins 2009: 64). Päädyimme Youtubeen julkaisualueena, josta videon voi löytää alkuperäiseksi suunnitellun yleisön lisäksi laajempi yhteisö. Sosiaalisen median hyödyntäminen on osa ihmisten arkipäivää, mutta sen tarjoama potentiaali opetuksen rikastamisessa on vielä käyttämättä. Oppimista käsittelevissä tutkimuksissa on esitetty, että sosiaalisen median tarjoamat oppimisympäristöt tukevat erityisen voimakkaasti yhteisöllistä oppimista, koska ne tarjoavat tiedon tuottamisen ja yhteisöllisen oppimisen välineitä. Sosiaalisen median avulla pystyy tuomaan esille omaa ammattitaitoaan ja tuotoksiaan, lukea muiden kommentteja ja mielipiteitä ja tarkastella muiden tuotoksia. (Opetushallitus 2012: 17.) Youtube on yhteisöllisyytensä lisäksi julkaisualueena käytännöllinen, sillä kännykän ja internetin omistava varhaiskasvattaja tai muu aiheesta kiinnostunut pääsee videoon käsiin milloin vain. Youtubessa katsojan on helppo etsiä videoita sisällön, teeman tai tyylin perusteella (Burgess, ym. 2009; 9). Perinteinen opetusvideo ei myöskään mahdollista vuorovaikutusta videon tekijän ja katsojan kanssa, kun taas Youtubessa kommenttikenttä mahdollistaa vuorovaikutuksen tekijän ja yleisön kesken. Suomenkielisiä sosiaalialan videoita löytyy Youtubesta melko vähän, joka todettiin käyttämällä hakusanoja *varhaiskasvatus*, *osallisuus*, *esikoulu*, *päiväkoti* ja *leikki* ja saamalla vain muutamia tuloksia.

Sosiaalisen median teeman mukaisesti, videon jakamisessa käytettiin Facebookia, jotta aineisto saavuttaisi kohdeyleisönsä. Facebookissa on useita varhaiskasvatuksen yhteisöjä, joissa on tuhansia työkentän ammattilaisia sekä varhaiskasvatuksesta kiinnostuneita. Niihin jaettiin linkki videosta.

4 Osallisuuden mahdollistavat puitteet

Tässä kappaleessa käsitellään esikoululaisen osallisuuden toteutumisen mahdollistavia lähtökohtia liikuntatuokiassa. Kaiken toiminnan varhaiskasvatuksessa on oltava varhaiskasvatuslain mukaista ja se määrittää kaiken päiväkodissa tapahtuvan toiminnan raamit. Kappaleessa avataan ensin mitä tarkoitetaan varhaiskasvatuksella ja tämän jälkeen, mitä varhaiskasvatuslaissa ja lapsen oikeuksien sopimuksessa sanotaan osallisuudesta. Luvun edetessä käsitellään esikoululaisen osallisuuden mahdollistavia puitteita ja lähtökohtia liikuntatuokiassa. Lähtökohdilla tarkoitetaan tekijöitä joihin kasvattaja voi omalla toiminnallaan vaikuttaa. Osallisuuden tukemiseksi kasvattajan on mahdollistettava lain toteutuminen ja luotava osallisuutta tukeva fyysinen sekä henkinen ympäristö liikuntatuokioon.

4.1 Varhaiskasvatuslaki ja lapsen oikeuksien sopimus

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta päiväkodissa tai perhepäivähoidossa, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Tavoitteena varhaiskasvatuksessa on tukea lapsen kokonaisvaltaista kehitystä, kasvua ja oppimista sekä edistää hyvinvointia lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi. (Varhaiskasvatuslaki 2015/580 7§). Esiopetuksen toimintasuunnitelman mukaisesti varhaiskasvatuksessa otetaan eri teemojen kautta huomioon monipuolisesti lapsen tasapainoiseen kasvuun edistäviä tekijöitä. Varhaiskasvattaja tukee esikoululaisia muun muassa tunnistamaan tunteitaan ja jäsentämään sekä ymmärtämään ympäristöään. Varhaiskasvattajan tulee luoda myös pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistäville elämäntavoille. (Opetushallitus 2016) Nämä ovat esiteltynä esiopetuksen toimintasuunnitelmassa. Esimerkiksi ympäristökasvatus voisi näkyä niin, että lasten liikuntaleikkitunnille otetaan tuokion suunnitteluun mukaan rikastuttamaan jokin lapsia puhuttanut ympäristöteema, kuten kierrätys. Kierrätyksen pohjalta lapsille voitaisiin kehittää leikki, joka toimii samalla opetustilanteena kierrätyksestä.

Osallisuuden tukeminen ei ole varhaiskasvattajan vaihtoehtoinen toimintamalli, vaan lasten oikeus. Se tuodaan esille YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa (Unicef, n.d), joka on maailman laajimmin ratifioitu YK:n ihmisoikeussopimus. Suomen valtio on sitoutunut muuttamaan lakinsa ja toimintansa sopimuksen vaatimiksi. Lapsen oikeuksien mukaan

varhaiskasvattaja on velvollinen tukemaan päiväkodin lasten osallisuutta. Lapsella on sopimuksen mukaisesti esimerkiksi oikeus itsensä ilmaisuun, sekä olla mukana häntä koskeissa päätöksissä (Unicef, n.d).

Osallisuudesta on säädetty myös uudessa varhaiskasvatuslaissa: varhaiskasvatuksen tarkoituksena on varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Esikoululaisen varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa ohjaajan on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen mielipide ja toivomukset hänen ikänsä ja kehityksensä edellyttämällä tavalla. Lapsille ja heidän huoltajilleen on toimintayksikössä järjestettävä säännöllisesti mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. (Varhaiskasvatuslaki 2015/580 § 7.) Siten varhaiskasvatuslaki toimii kaiken päiväkodissa tapahtuvan toiminnan perustana: ohjaaja on kaikella toiminnallaan lain toimeenpanija. Lain mukaisesti, osallisuuden tukemisessa ohjaajan on huomioitava myös pedagogiikkaa tukevat ratkaisut.

4.2 Varhaiskasvattajan asennoituminen osallisuuden tukemisessa

Lapsen ja varhaiskasvattajan vuorovaikutuksen laatu korostuu tärkeimpänä yksittäisenä tekijänä kasvatustilanteissa. Keskeinen osa vuorovaikutusta on ohjaajan sensitiivisyys, jolla viitataan lämpimän vuorovaikutuksen yhteydessä esimerkiksi varhaiskasvattajan myönteiseen äänensävyyn, ilmeisiin ja eleisiin. (Ahonen 2015: 109, 168.) Ahosen (2015) mukaan päiväkodeissa käytetään paljon aikaa pohtimiseen, mikä lapsessa on vikana hänen käyttäytyessään esimerkiksi aggressiivisesti tai uhmakkaasti. Mikäli varhaiskasvattajat siirtyisivät lapsen tarkastelusta omaan toimintaansa, ja sitä kautta koko päiväkodin toiminnan tarkasteluun, he voisivat omaksua toimintaansa enemmän piirteitä lämpimästä vuorovaikutustavasta. Vuorovaikutuksellisen ja pedagogisen toiminnan kehittymisen myötä päiväkodit olisivat jälleen astetta lähempänä kaikille avointa, tasavertaista ja laadukasta varhaiskasvatusta, jonka kautta osallisuuden tukeminen mahdollistuu. (Ahonen 2015: 192.) Kun varhaiskasvattajat tiedostavat asennoitumisensa vaikutukset osallisuuteen ja ovat valmiita työstämään omaa toimintaansa, ollaan lähempänä lasten osallisuuden tukemista. Työpanoksellaan kasvattaja tukee omalta osaltaan suurempaa kokonaisuutta.

Venninen, Leinonen ja Ojala esittelevät lapsen osallisuuden kulmakivet aikuisen toiminnassa. (2010: 62.) Varhaiskasvattajan tarkoituksena on luoda olosuhteet, oppimisympäristö ja ilmapiiri jotka ovat osallisuudelle myönteiset. Lapsi tarvitsee kasvattajalta tukea kokeakseen itsensä merkitykselliseksi, jolloin osallisuuden kokemukset mahdollistuvat. Kasvattajan kiinnostus, ammattitaito ja kyky hyödyntää lapsesta saatava tieto luovat pohjan yhteiselle, osallisuutta tukevalle toiminnalle. Toiminnan ollessa liian aikuisjohtoista, lapsi voi menettää mahdollisuuksia olla vastuussa omista valinnoistaan. On tärkeää, että aikuinen osaa hellittää omasta ohjauksestaan sopivasti, tukeakseen lasten osallisuuden kehittymistä. Lapsilta saadun tiedon ja palautteen sekä kerätyn tiedon valossa kasvattaja pääsee helpommin sisään lapsen sisäiseen maailmaan, jonka perusteella tietää milloin hänen tulee tehdä päätöksiä ohjauksen kulusta. Varhaiskasvattajan on osattava tarkastella tulkintojaan lasten toiminnasta kriittisesti, sekä myös uskallauduttava refleктоimaan omaa toimintaansa, jotta hän pystyy kokeilemaan ja kehittämään erilaisia toimintatapoja. (Venninen ym. 62–65.)

Sosiaalis-integroiva menettely on aikuisen asennoituminen ohjaukseen, joka korostaa lapsen itsenäisyyttä sekä valinnan ja päätöksen vapautta. (Zimmer 2001: 143.) Ohjaajan asennoitumis- ja toimintatavat voidaan jakaa neljään ulottuvuuteen. Nämä ovat kunnioitus, lämpö ja huomioonottaminen, eläytyvä ja arvostelematon käyttäytyminen, aitous ja vilpittömyys sekä edistävät, ei-komentelevat yksittäiset teot. Ulottuvuuksien avulla voidaan tukea lapsen itsekunnioituksen, itsenäisyyden, positiivisen minä-konseptin sekä tarkkailevan ja havainnoivan oppimistavan kehitystä. Sosiaalis-integroiva ohjaustyyli konkretisoituu ohjaajan puheessa, ilmeessä ja eleissä. Esimerkkejä positiivisesta ohjauksesta ovat lapsen arvostaminen, hänen vakavasti ottaminen ja hyväksyntä, kiinnostus, hienotunteisuus, ystävällisyys ja sydämellisyys, rohkaisu, lapseen luottaminen. Kasvattaja ymmärtää lasta ja hyväksyy tämän: pyrkii ymmärtämään tilanteiden, tunteiden, toiveiden ja toimintojen merkityksen lapselle ja nähdä maailman niin kuin lapsi sen näkee. Varhaiskasvattajan on oltava aito ja vilpitön itseään ja muita kohtaan. Määräysten, kommentojen ja valvonnan sijaan kasvattajan tulisi oppia yhdessä lasten kanssa ja antaa heille mahdollisuuksia ja tilaa oma-aloitteisuuteen sekä päätöksentekoon. Vaikka lapset pelleilisivät, provosoisivat tai käyttäytyisivät häiritsevästi, kasvattaja ei koskaan nolaa lapsia. (Zimmer 2001, 143-144.)

Kasvattajalla tulee olla kiinnostusta kehittää lasten osallisuutta ja hankkia pätevää tietoa osallisuutta koskien. Tähän kuuluu myös tieto lapsen kehityksen vaiheista. Aikuisella tulee olla taitoa ilmapiirin kehittämiseksi osallisuutta tukevaksi. (Venninen ym. 2010: 62-

63) Lapsen omista lähtökohdista käsin osallistuminen, prosessiin vaikuttaminen ja tunne omien tekojen vaikutuksesta ovat osallisuuden kokemuksen syntymisen kannalta erittäin merkityksellisiä osatekijöitä. Hyväksyvä kanssakäyminen toisia kohtaan tukee kaikille avoimen osallisuuden ajatusta. (Saarinen & Takala 2016: 31.) Osallisuuden tukeminen ei tarkoita, että kaikki tehtäisiin lapsen mielen mukaisesti kaikki hänen toiveensa toteuttaen, joka ei etenkään isoissa ryhmissä ole mahdollista. Se tarkoittaa, että kaikilla osallistujilla olisi toiminnan lähtökohdista ja päätöksien syistä yhteinen ymmärrys. (Shier 2001: 111.)

Liikunnalliset leikit käynnistävät aina sosiaalisia oppimisprosesseja, konfliktitilanteiden ollen yksi näistä. Kun useita lapsia on leikkimässä yhdessä, ei konflikteilta, eli eripuralta ja riidoilta vältytä. Huomioonottamiseen ja suvaitsevaisuuteen, ja niiden kautta sosiaalisten taitojen kohentamiseen ei päästä ilman asiallaan omistautunutta ohjaajaa. Nykypäivänä vartutaan monissa perheissä ilman sisarusten tuomaa mahdollisuutta riitatilanteiden selvittämiseen, yksilapsisten perheiden ollessa yleisiä. (Zimmer, 26.)

Ohjaajan on syytä kiinnittää huomioita riitojen selvittämiseen, sillä rakentavasti selvitetty konfliktitilanteet toimivat oppimistilanteina lapsille (Zimmer, 26). Riidan selvittäessään ohjaaja ottaa lapsen esittämät asiat vastaan vakavasti, hienotunteisesti sekä hellästi (Tausch/Tausch 1977). Eripurat kuuluvat yhteiselämään muiden kanssa, ja lapsi oppii tärkeitä taitoja aina sovittelusta jakamiseen ja luopumiseen. (Zimmer, 26.)

4.3 Osallisuutta tukevan liikuntaleikkituokion valmistelut

Varhaiskasvattajan tulee kiinnittää huomioita valmisteluihin, jotka mahdollistavat osallistavan ohjaustuokion onnistumisen. Valmisteluja ovat varhaiskasvattajan asennoituminen lapsen kohtaamiseen sekä konkreettiset päätökset, jotka määräävät ohjaustilanteen kulkua, kuten tilaratkaisu ja välineet. Valmisteluja tehdessään ohjaajan tulee olla tietoinen myös esiopetuksen toimintaperiaatteista, jotka ovat takaamassa lapsille laadukasta ja lain mukaista esiopetusta, mutta myös toimien ohjaajan tukena valmisteluissa. Kasvattajan on huomioitava osallisuutta tukevan liikuntaleikkituokion mahdollistavat fyysiset puitteet: järjestelyt ja tilavalinta. Vain kun tilaratkaisu on toimintaan sopiva, voi osallistava ohjaus toteutua. (Zimmer, 162.) Tässä varhaiskasvattaja on luonut ohjaustilanteen liikuntaleikkituokion ympärille, jonka toteutumiseksi valmisteluihin kuuluu myös tuokion rakenteen suunnittelu, avoimen suunnittelun keinoin.

Fyysisten resurssien puitteissa varhaiskasvattaja keskittyy siihen, mikä on mahdollista toteuttaa jo olemassa olevissa tiloissa. Toimintaedellytykset ovat jo ihanteelliset kun lasten ja kasvattajan käytössä on esimerkiksi liikuntasali. Sali on arkkitehtuuriltaan, sekä varustukseltaan suunniteltu lasten tarpeita vastaavaksi. Lapset tarvitsevat liikkumatilaa esimerkiksi omille päätöksilleen ja itsenäiselle toiminnalle, näin heillä on tilaa toteuttaa itseään. Mitä ahtaampi tila on, sitä helpommin lasten välille voi syntyä esimerkiksi levottomuutta ja käsikähmää. (Zimmer 2001: 161–162.) Varhaiskasvattaja luo lapsille liikuntaan houkuttelevan ympäristön ja poistaa liikuntaan liittyviä esteitä sekä opettaa lapsille turvallista liikkumista eri ympäristöissä (Pönkkö & Sääkslahti 2014: 138).

Varhaiskasvattaja saa tuntea itsensä myös epävarmaksi ja on tärkeää tunnistaa tämä puoli itsessään. Ilman suunnitelmia ja valmisteluja varsinkin uusi ja kokematon kasvattaja voi helposti tuntea itsensä epävarmaksi. Kuitenkin, jos ohjaajalla on hurjasti innostavia ideoita ja valmis liikuntatuokion rakenne mielessään, lasten monet hyvät ideat saattavat jäädä huomaamatta. Se ei ole tarkoitus lasten osallisuutta tukevassa liikuntaleikki-tuokiossa. Tilannekohtaisesti toimimisen ja avoimesti lasten ideoille osallisuutta tukien, ei tarvitse olla ristiriidassa suunnittelemisen kanssa. Avoimessa suunnittelussa jätetään tilaa lasten omille ideoille. Avoimessa suunnittelussa tuodaan välineitä ja sisältöjä liikuntatuokioon, joilla annetaan lapsille erilaisia suuntautumisvaihtoehtoja. Suuntautumisvaihtoehto leikkihetken sisällä voi olla esimerkiksi välineestä kimmonnut ajatus leikki-tuokion jatkosta, kuten pallosta, josta innostuneena halutaankin pelata palloa. Ohjaajan määräämät rajat eli esimerkiksi välineiden kautta muodostuvat suuntautumisvaihtoehdot ja leikin ajatus luovat osanottajille yhteisen toimintapohjan, jonka sisällä lapsilla tulee olla omatoimisuuteen innostavia virikkeitä. Tuokiossa ei painoteta liikunnallisen esikuvan matkimista eikä tiettyä määrättyä metodiikkaa. Tarkoituksena on korostaa lasten omatoimisuutta heidän leikkiessään jonkin yhteisen liikunnallisen ongelman tai leikin parissa. (Zimmer 2001: 138–140.)

Zimmerin (2001) mukaan ohjatussa liikuntakasvatuksessa on järkevintä vaihdella vapaan kokeilun ja leikin, ohjatun harjoittelun sekä liikuntatehtävien suorittamisen välillä. Tämän kaltaisella ohjaustuokion rakenteellisella suunnittelulla vastataan parhaiten esikoululaisten osallisuuden tukemiseen, koska se mahdollistaa ohjauksen avulla lapsia tuottamaan itsenäisesti sisältöä tuokioon. Strukturi ottaa myös huomioon esikoululaisten vähäisen keskittymiskyvyn. Myös lasten vaihtelunhalu huomioidaan, kun tuokio

koostuu eri leikinvaiheista, kuten vilkkaasta energianpurku-leikistä ja rauhoittumisesta. Näissä puitteissa lapsen on myös mahdollista esittää omia ehdotuksia, ratkaisuja ja ideoita. (Zimmer 2001: 137–139.) Lasten kuulluksi tulemisen kokemus tukee lapsen osallisuutta ja ohjaajan tulee antaa lapselle riittävästi aikaa näkemystensä muodostamiselle, sekä niiden esittämiselle (Shier 2001: 111). Tuokiossa lapsen luontaista kiinnostusta kaikkea uutta kohtaan onkin tärkeää hyödyntää, eikä tukahduttaa sitä liiallisin sääntöin ja nuhteluihin. Avoimessa liikunnallisessa tilanteessa lapsilla on turvallisuuden tunne suuntautumisvaihtoehtojen kautta, mutta silti lapset voivat tuoda ideoitaan ja vapaasti päättää, mitä ideoita kannattaa kehittää edelleen, mistä luopua ja mitä muuttaa. (Zimmer 2001: 137–139.)

Avoimuus ei tarkoita suunnittelemattomuutta tai leikkihetken sattumanvaraisuutta. Liikuntahetken leikeillä tulee olla tarkoitus ja tavoitteensa, sillä lasten hyvinvointia ja oppimista edistävä leikki ei kehity itsestään. Ohjaajan vastuulla on varmistaa, että pedagoginen toiminta leikkituokiossa edistää esikoululaisryhmän lasten kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) mukaisesti leikin edellytysten turvaaminen ja kehittyvien leikkitaitojen tukeminen ovat henkilöstön tehtäviä, johon myös Shier (2001: 111) vetoaa tutkimuksessaan viittaamalla aikuisten lapsilähtöiseen ajatusmalliin. Varhaiskasvattajan on oleellista miettiä, miten leikin sisältöjä voisi rikastaa eri oppimisen alueita yhdistämällä tai miten laaja-alaisen osaamisen tavoitteita olisi mahdollista leikin kautta edistää. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista, joiden aihepiirejä ohjaaja voi yhdistää ja soveltaa lasten mielenkiinnonkohteiden ja osaamisen mukaisesti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016.) Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2016) tavoitteet tukevat kaikki osaltaan lasten osallisuutta. (Opetushallitus 2016.) Liikuntatuokion tulee olla sidottuna kokonaisuuteen, sillä lasten oppiminen on jatkumo, jota tapahtuu päivittäin päiväkodin arjessa. (Zimmer. 2002: 104.)

5 Osallisuuden polku

Aiemmista tutkimuksista selvisi, että varhaiskasvattajan toiminta on tärkein yksittäinen tekijä lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta. Sen vuoksi tässä luvussa esitellään työkalu, jolla varhaiskasvattajan voi reflektoida osallisuuden toteutumista ja sitä kautta muuttaa ja kehittää omia toimintamenetelmiään. Shierin (2001) Osallisuuden polku -teoriaa ei ole tarkoitettu orjallisen tarkasti noudatettavaksi lasten osallisuuden tukemisessa, vaan pikemminkin jos osallisuus ei toteudu, varhaiskasvattaja voi palata siihen ja arvioida mitä toiminnassa tulee muuttaa. Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010: 58–59) mukaan suurin osa päiväkodeista toimii lapsen osallisuuden tukemisessa Shierin teorian kolmannella tasolla.

Shier (2001) kuvaa teoriassaan lapsen osallisuuden viisi tasoisena (*level*) polkuna. Polku lähtee aikuisen päätöksestä kuunnella lasta ja jatkuu tilanteeseen, jossa aikuinen ja lapsi voivat jakaa valtaa ja vastuuta. (Shier 2001: 111). Shier jakaa tasot aina kolmeen välivaiheeseen (*stage*), joiden täytyy järjestyksessä toteutua ja täytyä, jotta seuraavaan vaiheeseen voidaan edetä. Kutsumme näitä välivaiheita jatkossa askeleiksi. Ne ovat jokaisen tason kohdalla: avautuminen tilanteelle (*opening*), tilanteen mahdollistaminen (*opportunity*) ja velvoittaminen (*obligation*). (Shier, 2001, 111.)

5.1 Kuulluksi tuleminen

Shierin ensimmäisen taso on kuulluksi tuleminen. Ensimmäinen askel kohti tavoitetta on päästä avautumaan tilanteelle; aikuinen on valmis ottamaan huomioon lapsen näkökulman tai mielipiteen. Tilanne lähtee aikuisen tietoisesta valinnasta kuulla ja antaa arvoa lapsen asialle. (Shier 2001: 112.)

Toinen askel on kuuntelemisen mahdollistuminen. Kuuntelemiseksi määritellään tilanteet, joissa lapsen kanssa ollaan vuorovaikutuksessa. Onnistunut kuunteleminen on tapahtunut vain tilanteissa, joissa lapsi omasta aloitteestaan tuo esille näkemyksen. Tilannetta ei luoda keinotekoisesti, vaan lapselle annetaan hänen yksilöllinen, riittävä aikansa mielipiteidensä muodostamiseen ja niiden ilmaisemiseen. Tämä mahdollistetaan, kun

aikuinen varaa tarpeeksi aikaa lapselle ja ottaa huomioon minkälaisessa tilanteessa lapsen kanssa keskustellaan. (Shier 2001: 112.) Varhaiskasvattaja tukee lapsen ilmaisutaitoja ja havainnoi syitä taustalla mitkä pidättelevät lasta ilmaisulta. Kasvattaja antaa näille tekijöille tilaa ja aikaa mennä pois eikä hoputa tilannetta keinotekoisesti.

Kolmas vaihe on kahden edellisen esitetyn näkemyksen juurruttaminen työyhteisöön. Tätä tasoa kutsutaan osallisuuden polulla velvoittamiseksi. Työyhteisö on veloitettu kuuntelemaan lasten mielipiteitä, mikä tapahtuu kahden aikaisemman askeleen kautta. Lasten kuuntelemisen tulee olla ammattiyhteisössä, eli päiväkodissa, käytäntö. (Shier 2001: 112.) Siten osallisuuden polun ensimmäisen tason toteutuessa aikuiset ottavat huomioon lapsen mielipiteen tietoisesti työyhteisössään ja luovat lapsen mielipiteen ilmaisulle mahdollisuudet.

5.2 Tukeminen mielipiteiden ilmaisuun

Toinen kokonainen taso pureutuu lasten tukemiseen mielipiteiden ilmaisuun. Erinäisten syiden vuoksi voi lapsi jättää mielipiteensä tai näkökulmansa ilmaisematta hänen kanssaan työskentelevälle aikuiselle. Lapsi saattaa omata alhaisen itsetunnon tai lapsen ja aikuisen välillä voi olla kielimuuri. Kaksi ensimmäistä tasoa ovat samankaltaisia. Ero niiden välillä on, että ensimmäisen tason käsiteltäessä aikuisen valmiutta kuunnella lasta, käsittelee toinen taso siis lasten mielipiteiden ilmaisun tukemista. (Shier 2001: 112.)

Ensimmäinen askel on jälleen avautuminen tilanteelle, aikuisten ja organisaation tulee olla tietoinen ja valmis tukemaan lasta mielipiteiden ilmaisuun. Varhaiskasvattajan toimesta tarvitaan tilannetajua ja ymmärrystä syihin, miksi lapsi ei välttämättä ole vielä valmis ilmaisemaan mielipidettään. (Shier 2001: 112.) Tällöin aikuinen pystyy vaikuttamaan mahdollisiin syihin, jotka estävät lasta tuomaan kantaansa esille.

Toinen vaihe on tilanteen mahdollistaminen. Aikuisella tulee olla ideoita ja aktiviteetteja lapsen osallisuuden tukemiseen, esimerkiksi leikkejä, pelejä, taiteen tekemistä tai haastatteluja. Aktiviteettien tulee olla lasten iälle ja kohderyhmälle sopivia, esimerkiksi heidän kielellisen tasonsa huomioiden. Tämän vaiheen saavuttamiseksi tarvitaan perehtymistä kohderyhmään. (Shier 2001: 112.)

Kolmas vaihe on velvoittaminen. Päiväkodilla tulee olla toimintaperiaatteet lasten mielipiteiden ilmaisemisen tukemiseksi. (Shier 2001: 112.) Yhtenäisillä toimintaperiaatteilla mahdollistetaan lasten tasavertainen kuuleminen ja kuulemisen tukeminen.

5.3 Mielipiteiden huomiointi päätöksentekoprosessissa

Lasten kuuntelemisen ja heidän näkemystensä ilmaisun tukemisen lisäksi tulee lasten mielipiteet ottaa aidosti huomioon. Kolmas taso Shierin osallisuuden polussa on lasten esittämien mielipiteiden huomiointi ja niiden mahdollinen vaikutus päätöksentekoon. Keskeistä lapsen osallisuuden kokemuksen kannalta on, että hän ymmärtää miksi päätökset on tehty (Shier 2001: 113). Kolmannelle tasolle pääsy on lainmukainen lapsen osallisuuden vähimmäisvaatimus: lapselle on järjestettävä mahdollisuus itseensä liittyvän toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. (Varhaiskasvatuslaki 2015/580 § 7.)

Mielipiteiden huomiointi on saman kaavan mukaisesti kuin edellisten tasojen vaiheet. Prosessi lähtee aikuisen avautumisesta ajatukselle, että lapsen näkökulma ollaan valmiina vastaanottamaan. Seuraavaksi luodaan päätöksentekoprosessiin tilaa myös lasten mielipiteille ja tarpeille, ja lopuksi luodaan velvoite organisaatioon lasten näkemysten ja tarpeiden huomioimiselle. (Shier 2001: 113.)

Shier (2001) tuo esille, että lasten näkemysten huomiointi ei tarkoita sitä, että kaikki päätökset tehdään suoraan lasten mielipiteiden mukaisesti. Lapsen mielipide on yksi monista osatekijöistä, jotka vaikuttavat päätöksentekoon. Lapsi ei voi esimerkiksi pelata palloa missä vain. Lasten tuodessa esille mielipiteensä, kuten pallon pelaamisen parkkipaikalla, ja aikuisen sen kieltäessä, on tarkoituksenmukaista keskustella lapsen kanssa miksi ei voida toimia hänen näkemyksensä mukaisesti. Lapselle tuodaan ilmi turvallisuustekijät ja sen jälkeen pohditaan uutta ratkaisua, kuten pallon peluuta aidatulla alueella. Aikuisen tulee ottaa vastuu tilanteesta lasta kuunnellen ja hänen kanssaan keskustellen, lapsen kehitystason huomioiden. (Shier 2001: 113.) Siten osallisuuden kolmannelle tasolle päästään, kun lasten näkemykset ovat osatekijä päätöksenteossa: kaikilla osapuolilla olisi myös päätösten syistä samanlaiset näkemykset.

5.4 Päätöksentekoprosessiin mukaan ottaminen

Neljännessä tasossa Shier käsittelee lapsen osallisuutta päätöksentekoprosessiin mukaan ottamisen näkökulmasta. Shier antaa esimerkin, joka valaisee kolmannen ja neljännen vaiheen keskinäistä eroa, kummankin käsitellessä päätöksentekoprosessia.

Kuvitteellisessa tilanteessa kolmas taso toteutuu, kun työpalaveriin tuodaan kysely, johon lapset olisivat vastanneet koskien seuraavan viikon liikuntaleikkituokiota, ja leikkien valintaa pohditaan vakavasti lasten esittämien näkemysten pohjalta. Neljäs taso taas toteutuu, kun lapset olisivat itse työpalaverissa mukana pohtimassa ja keskustelemassa aikuisten kanssa leikkien valinnasta. (Shier 2001: 114.) Neljäs taso vaatii siis yhteistä keskustelua.

5.5 Vallan ja vastuun jakaminen

Osallisuuden polun päässä, 5:nä ja viimeisenä tasona Shier tuo esille lapsen kanssa vallan ja vastuun jakamisen. Jotta tämä tapahtuu, joutuu aikuinen siirtämään omaa päätösvaltaansa lapselle. Tässä tasossa on tärkeää, että keskustelua syntyy päätösten vallan ja vastuun jakamisesta. On mahdollista, että lapsen kanssa yhdessä tehty päätös aiheuttaa epäsuotuisan lopputuloksen, jolloin vastuun jakaminen tulee ajankohtaiseksi myös päätöksenteossa olleelle lapselle. Lasta ei tule osallistaa päätöksentekoon, joka ei ole hänen kehitystasolleen sopiva, tai patistaa päätöksen, jos aloite ei tule vielä lapselta itseltään. (Shier 2001: 114.) Viidennelle osallisuuden kokemuksen tasolle päästäkseen, varhaiskasvattajan tulisi tarjota lapselle mahdollisuuksia päästä kokemaan ja näkemään omaan toimintaansa liittyvien päätöksien seurauksia. Lasta tulisi myös auttaa näkemään, miksi päätöksensä aiheuttivat kyseisen lopputuloksen.

Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010: 58–59) tutkimuksessa viittauksia neljänneestä ja viidennestä tasosta tuli esimerkiksi lasten kehiteltyä omiin kokemuksiinsa perustuvaa toimintaa, jonka aikuinen mahdollisti ideasta innostumalla ja toiminnan laajentamisella. Varhaiskasvattajan on tärkeää ymmärtää osallisuuden tekijät, koska päätöksentekoprosessin lopputulos voi olla hyvin samankaltainen, mutta toimia silti osallisuuden portaiden aivan eri tasoilla. Keskeistä on, miten varhaiskasvattaja ottaa lapset mukaan prosessiin ja selittää lopullisten päätösten syyt heille. Esimerkiksi lasten ja aikuisten yhteiset sääntöt saattavat olla kokonaan aikuisen määrittämiä, jolloin lasten osallisuutta ei ilmene. Sääntöjen suunnittelussa voidaan kysyä lasten mielipiteitä, jolloin päästään tasolle kaksi.

Jos aloite sääntöihin tehdään lasten aloitteesta, päästään kolmannelle tasolle. Tasolle neljä tai viisi vaaditaan keskustelua lasten kanssa, jolloin sopimusta säännöistä voidaan täsmentää heidän kanssaan ja jakaa valtaa päätöksenteossa. Korkeimmilla tasoilla säännöt voidaan myös ideoida, kehitellä ja toteuttaa kokonaan lasten kanssa ilman ohjaajan valmiita suunnitelmia toiminnan etenemisestä. (Venninen ym. 2010: 58–59.) Tässä esimerkissä sääntöjen lopputulos voi olla sama tai hyvin samankaltainen osallisuuden tasosta riippumatta.

6 Videomateriaalin kuvaus

Tässä luvussa kuvaillaan tiivistetysti, miten opinnäytetyön tutkimuskysymykseen saatu kirjallinen aineisto tiivistettiin videomuotoon. Video on tehty opinnäytetyön liitteeksi ja konkreettiseksi tutkimuskysymyksen vastausten hyödyntämiseksi. Videomateriaali toimii herättelynä osallisuuden tukemiseen ja siinä esitellään työkalu kasvattajalle, jotta hän voi reflektoida miten osallisuus toteutuu esikoululaisryhmässä. Videossa puhutaan liikuntatuokiosta, mutta varhaiskasvattaja voi soveltaa sitä muihinkin päiväkodin tilanteisiin. Video on liitetty osaksi opinnäytetyön aineistoa, jotta opinnäytetyön tuloksia olisi helpompi hyödyntää jatkossa.

Videomateriaalin tekovaiheisiin kuuluu aineiston etsinnän, perehtymisen, kokoamisen ja rajaamisen jälkeen käsikirjoitus, kuvaus, aineiston editointi sekä aineiston julkaisu. Kappaleessa on myös pohdittu, mitä videossa on otettava huomioon kohderyhmän kanssa.

Aineiston pohjalta pohdittiin ja rajattiin, mitkä asiat koetaan tärkeimmiksi tuoda esille videolla. Vaikka opinnäytetyöhön kuuluu laaja aineisto, kaikkea ei voi tuoda videolle vaan on valittava vain oleelliset kohdat. Esimerkiksi käsitteistä vain osallisuuden avaaminen koettiin oleelliseksi. Käsikirjoituksella aineistoa rajattiin ja videolle tehtiin loogisesti etenevä rakenne. Otot on numeroitu käsikirjoituksessa. Alkuperäinen käsikirjoitus ei juurikaan muuttunut videon edetessä, ainoastaan ottojen pituus vaihteli.

Videon tallentamista edelsi muutama harjoitusotto, jolla selvitimme kuvan ja äänenlaatua. Hyvä äänenlaatu varmistaa, että puheesta saa selvää. Se on hyvän videon edellytyksiä (Laine 2016). Kuvanlaadun kannalta keskeistä oli hyvä valaistus ja äänenlaadun

kannalta hiljainen tila. Videon puheisuus kuvattiin tarkan kuvanlaadun omaavalla kännykkäkameralla rauhallisessa huoneessa sekä lisäksi otettiin kuvituskuvaa Metropolia Ammattikorkeakoulun liikuntasalissa. Kuvituskuvasta lopulta valikoitui vain yksi pätkä lopulliseen videoon.

Videota ei tallennettu yhtenä pitkänä pötkönä, vaan se pilkottiin osiin ja kuvattiin asia kerrallaan. Kuvaamisessa on keskeistä, millä tavoin saa välitettyä oleellisen asian, tarinan tai tunteen katsojalle (Laine 2016). Videon kuvausosuuteen sisältyi kaksi kuvauskertaa. Kuvan tarkoitus on välittää informaatiota, joka tapahtuu katsojan keskittymällä siihen, mitä kuvissa näkyy (Laine 2016). Tuomalla vaihtelua kuvaan, uskoimme siitä jäävän katsojalle selkeämmän muistijäljen. Tarkoituksena oli mahdollistaa kiinnostava ja helposti ymmärrettävä oppimiskokemus katsojalle. Toteutuksessa huomioitiin, että tekstiä lisätään myöhemmin videoon kerronnan välineeksi. Tämän vuoksi toiseen nurkkaan jätettiin kuvausvaiheessa tilaa ja kertoja istui toisessa kulmassa.

Koska videosta haluttiin mahdollisimman katsojajystävällinen sekä mielenkiintoinen, siitä tehtiin mahdollisimman ytimekäs. Kuvattua materiaalia kertyi noin 30 minuuttia, joka tiivistettiin noin 9 minuuttiin. Editointi on tiivistämistä, jotta tarina pitää lukijan otteessaan. Tällöin lopulliseen videoon jätetään vain parhaat palat, kaikki turha ja ylimääräinen poistetaan. Efekteillä voi maustaa sisältöä. Videoon lisättiin edintointivaiheessa puheen lisäksi tekstiä kerronnan välineeksi: tällöin tieto kerrotaan napakkana tekstinä kuvan tai grafiikan päällä. (Laine 2016.) Video editoitiin Windows Movie Maker ohjelmalla. Se valikoitui aineiston editointiin opinnäytetyöntekijöillä ollessa sen käytöstä hieman kokeemusta. Rajalliset resurssit vaikuttivat myös valintaan: Windows Movie Maker on ilmainen ja löytyy valmiina useimmilta Windows-käyttöjärjestelmän omaavilta tietokoneilta. Editoinnin osattiin olettaa olevan työlästä, ja siihen kului kaksi kokonaista päivää, yhteensä noin 16 tuntia.

Editoinnin jälkeen video julkaistiin Youtubessa marraskuussa 2017. Videoon luotiin sisällysluettelo infoboksiin, joka helpottaa aineiston hahmottamista ja halutessaan katsoja voi yhdellä klikkauksella kerrata käsitellyn asian tai hypätä jonkin asian yli. Hakusanoiksi, joilla videota voi hakea, valikoitiin varhaiskasvatus, esikoulu, sosionomi, osallisuus, ohjaus, leikki ja liikuntatuokio. Video löytyy nimellä *Esikoululaisen osallisuuden tukeminen / Opinnäytetyö* (Hakkarainen ja Karppinen 2017) ja suora linkki videoon löytyy opinnäytetyön lähdeluettelosta.

Jotta kerätty aineisto saavuttaisi kohdeyleisönsä, videosta laitettiin linkki kolmeen varhaiskasvattajien sosiaalisen median Facebook -yhteisöön sekä kahteen Metropolia Ammattikorkeakoulun sosionomin koulutusohjelman Facebook-ryhmään.

7 Tulokset ja tulosten tarkastelu

Tässä luvussa tarkastellaan, miten kerätty kirjallinen aineisto ja videomateriaali kohtasivat toisensa. Tutkimuskysymykseen kuinka ohjaaja on tukemassa osallisuuteen, löytyi vastaus: ohjaaja tarkastelee omaa toimintaansa. Videolla tiivistetään vastaus tutkimuskysymykseen sekä haasteisiin, jotka varhaiskasvattajia tutkimusten perusteella mietitytti osallisuudessa. Kappaleessa käsitellään saatuja tuloksia, eli varhaiskasvattajaa tukevaa aineistoa osallisuuden tukemisessa liikuntaleikkituokiossa. Video käsittelee varhaiskasvattajan toimintaa jolla tukea lapsen osallisuutta, painottuen kasvattajan asennoitumiseen ja käyttäytymiseen. Kappaleessa arvioidaan myös saatuja tuloksia ja niiden luotettavuutta.

7.1 Voimakas hypoteesi

Hypoteesina työssä oli, että osallisuus ei aina toteudu ja varhaiskasvattaja voi vaikuttaa lapsen osallisuuden toteutumiseen omalla asennoitumisellaan ja käyttäytymisellään. Tutkimusaineisto vahvisti hypoteesin todeksi. Työn alkaessa meillä oli voimakas hypoteesi. Pohdimme, onko tämä voinut vaikuttaa siihen, että olemme tarkoituksella etsineet vain hypoteesiamme myötäilevää tietoa. Tutkimuksen luottamuksellisuutta olisi lisännyt, että olisimme tarkoituksella pyrkineet löytämään vastakkaista näkökulmaa esittävää tietoa. Hypoteesi olisi vahvistunut, jos tutkimuksia ei olisi löytynyt jossa esitetään, ettei varhaiskasvattaja voi käytöksellään vaikuttaa merkittävästi osallisuuteen.

7.2 Osallisuuden määritelmä ja laki

Osallisuus määritelmänä ole yksiselitteinen ja ongelmaton. Saatujen tulosten luotettavuuden arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös osallisuuden määritelmän laaja-alaisuus. Sitä voi määrittää monesta eri näkökulmasta, ja on mahdollista, että käyttämämme eri tutkimusten sisältämät osallisuuden määritelmät sisältävät keskenään vivahde-eroja. Kun kukin opinnäytetyössä käytetyn aineiston tutkija on määritellyt osallisuuden hieman eri näkökulmasta, se on voinut tuoda epätarkkuutta saatuihin tässä työssä saatuihin tutkimustuloksiin.

Opetusvideolla tuodaan esille koko päiväkodin toiminnan tarkastelun tärkeys. Kuten aineistossa todetaan, tulee osallisuuden tukemisen olla toimintatapa. Tätä ei varsinaisesti voida kutsua tutkimustulokseksi, sillä tästä määrätään selvästi laissa. Lasten osallisuuden tukemisen tarkastelu laajennetaan ja sen mahdollistavia rakenteita toteutetaan varhaiskasvattajan organisaatioon, samalla aihetta sitoen yhteiskunnalliseen toimintaan.

Videon alussa kootaan videolle asetetut tavoitteet, sekä katsojalle tuodaan ilmi osallisuuden nivoutuminen lakiin sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Seuraavaksi määritellään osallisuus. Video jatkuu osallisuuden määritelmän jälkeen niin, että katsojalle käydään läpi kasvattajan suotava asennoituminen ja toiminta, esimerkkien kautta sekä Shierin osallisuuden polku-teoria esitellään kasvattajan työkaluna.

7.3. Kieliasu ja informaation välitys

Videolla on käytetty puhekieltä. Tavoitteena oli rento-otteisesti puhutella katsojaa. Puhekieli voi kuitenkin vaikuttaa asian ymmärtämiseen: videolla käytetään välillä sanaa ohjaaja ja välillä varhaiskasvattaja. Asiaa ei myöskään selvennetty enempää. Tekijät olivat tarkoittaneet nämä samaksi asiaksi, mutta jollekin kuulijalle sanojen välillä voi olla ero, joka näin ollen vaikuttaa aineiston ymmärrettävyyteen ja siten luotettavuuteen. Äkillinen termi vaihtuminen voi myös olla sekavaa katsojalle. Videolla puhutaan myös eskarilaisista, esikoululaisten sijaan. Yleiskielessä pysyminen olisi mahdollisesti voinut tehdä materiaalista luotettavamman.

Videon puheessa on käytetty herättelevää "sinä" muotoa. Lopussa tiivistettiin, ettei lapsesta etsitä vikaa, vaan aina pohditaan kuinka ohjaaja voi toimia toisin. Loppukaneettiin tiivistyy koko opinnäytetyömme tutkimuskysymys heitettynä kuulijalle. Videomateriaali on

pysynyt tutkitussa tiedossa ja havainnollistavien esmierkkien avulla saa kuulija hyvät lähtökohdat osallisuuden tukemiseen.

Youtube on julkaisualustana onnistunut. Se mahdollisti kohdeyleisön saavuttamisen ja oli sujuva käyttää. Video löytyy hakusanoilla Esikoululaisen osallisuuden tukeminen, opinnäytetyö. Se on saatavilla osoitteessa:

https://www.youtube.com/watch?v=fTqf_FbsxQw&t=.

7.3 Kuinka osallisuutta tuetaan?

Opetusvideolla tuodaan esille koko päiväkodin toiminnan tarkastelun tärkeys. Kuten aineistossa todetaan, tulee osallisuuden tukemisen olla toimintatapa. Tätä ei varsinaisesti voida kutsua tutkimustulokseksi, sillä tästä määrätään selvästi laissa. Lasten osallisuuden tukemisen tarkastelu laajennetaan ja sen mahdollistavia rakenteita toteutetaan varhaiskasvattajan organisaatioon, samalla aihetta sitoen yhteiskunnalliseen toimintaan.

Aiemmista tutkimuksista selvisi, ettei osallisuus ollut kaikille varhaiskasvattajille selkeä käsite. Aineiston perusteella ei myöskään pelkkä tarkka käsitys määritelmästä tarkoita osallisuuden tukemisen näkymistä varhaiskasvattajan toiminnassa, vaan tarvitaan aiheeseen syventymistä, syiden ja seurausten ymmärtämistä sekä niiden perusteellista tarkastelua. Tämän vuoksi videon alussa kerrotaan, mitä juuri tällä videolla tarkoitetaan osallisuudella, sillä osallisuus on määriteltävissä monella tapaa. Määritelmä esitellään suhteessa kohderyhmään, eli 5-6- vuotiaisiin.

Videon alkuun on tiivistetty videomateriaalin tavoite, eli mihin videomateriaalilla on tarkoitus vaikuttaa. Aineistolla tavoiteltiin käynnistää varhaiskasvattajassa kiinnostus oman toimintansa kriittiseen tarkasteluun, jotta varhaiskasvattaja voisi muuttaa asennoitumistaan ja toimintatapojaan, jos siihen aihetta on. Avuksi katsojalle tuodaan taustatietoa ja työkalu, jolla verrata toimintatapojen relevanttius osallisuuden tukemisen kannalta. Nämä kummatkin tapahtuvat havainnollistavin esimerkein, jotta asiasisältö tavoitetaan katsojan toimesta mahdollisimman tehokkaasti ja väärinymmärryksiltä vältytään. Esimerkeissä on aina kyse tiedon sovelluksesta. On siis mahdollista, että mukana on tutkijoiden omaa tulkintaa asiasta. Videon tarkoituksesta käynnistää oman ohjauksensa itsereflektioprosessi on tuotu esille tarkoituksellisesti, sillä videomateriaalia ei ole tarkoitettu irral-

liseksi sosiaalisen median kokonaisuudeksi vaan hyödynnettäväksi oppimiseen sosiaalialalla. Videoon on tiedonkeruun menetelmin verrattu ja tuotu katsojalle opinnäytetyömme tulokset. Se on ajatus itsereflektion tärkeydestä lasten osallisuuden tukemisessa. Tällöin ja sitä kautta tiedon hyödynnettävyys varhaiskasvattajan omassa työssä, näin tukien työn arvoa yhteiskunnallisesti tarkasteltaessa.

Jotta aineisto on helpommin liitettävissä konkretiaan, videolla osallisuuden tukemisesta kerrotaan esimerkkien kautta liikuntaleikkituokiossa. Leikki lasten toimintana on perusteltu aineistossa ja sen merkitys lapsen kehitykselle on todistettu. Näin leikki valikoituu tavaksi havainnollistaa osallisuutta opinnäytetyössämme. Osallisuuden lisäksi muita käsitteitä ei koettu oleelliseksi avata.

Seuraavaksi videolla tuodaan ilmi vahva yhteys lapsen kokemisesta itsensä merkitykselliseksi sekä sillä, että toteutuuko osallisuuden kokemus. Lapsen kokemusta itsestään merkityksellisenä tuetaan varhaiskasvattajan asennoitumisella ja toimintatavoilla. Videolla tuodaan ilmi, että lasta tuetaan kuuntelemalla ja ottamalla huomioon hänen mielipiteensä. Tällöin katsoja voi pohtia sen merkitystä omassa toiminnassaan.

Videolla esitellään avoin suunnittelu, joka mahdollistaa leikin kautta toimintapohjan osallisuuden toteutumisen ohjauksessa. Se koettiin oleelliseksi, koska avoimuus lasten ideoille osana ohjattua kokonaisuutta on rakenteellisesti toimiva, osallisuuden mahdollistava toimintatapa, jota ei pidä sekoittaa suunnittelemattomuuteen. Avoin suunnittelu on toimintamallina Zimmerin (2001) opetusmateriaaliksi tarkoitettusta teoksesta. Kirja on suomennettu saksankielestä. Suomentaja on saattanut ymmärtää asioita eri tavoin kuin Zimmer ja se voi näkyä tämänkin työn aineiston luotettavuudessa. Suomentajan käyttämät termit avoimessa suunnittelussa ovat hyvin samankaltaisia keskenään. Saksaksi niillä voi olla vivahde-eroja, jotka eivät sellaisinaan käänny suomeksi. Opinnäytetyöntekijät eivät lukeneet alkuperäistä teosta puutteellisen saksan kielitaidon vuoksi. Muu aineisto nivoutuu avointa suunnittelua palvelevaksi, joten avoin suunnittelu voidaan todeta luotettavaksi osatekijäksi osallisuuden tukemisen mahdollistumiseen. Avoimen suunnittelun hyödyntäminen varhaiskasvattajan työssä vastaa tutkimuskysymykseen kuinka ohjaaja voi tukea osallisuutta liikuntaleikkituokiossa. Avoin suunnittelu on käytännöllinen neuvo: se on raamit liikuntaleikkituokioon, ja suunnitelman kautta varhaiskasvattaja antaa lasten äänelle tilaa leikkituokion kulussa.

Avoimen suunnittelun jälkeen videolla käsitellään lyhyesti sitä, kuinka lapsen maailman ymmärtäminen on tärkeää. Videolla tämä tuotiin esille, koska aineistosta selviää sen vaikutus osallisuuden tukemisessa. Videolla ohjeistetaan varhaiskasvattajaa hyödyntämään lapsilta saatua tietoa pohjaksi yhteiselle toiminnalle. Opinnäytetyön teoriassa tämä nousee jälleen tärkeänä asiana esille. Lapsen maailman ymmärtämisen kautta kerätään tietoa, joka vaikuttaa leikkituokion kulkuun. Se on osallisuuden tukemisen kannalta keskeistä, jolloin varhaiskasvattaja hyödyntää tätä työssään.

Videolla tuodaan ilmi kasvattajalle, että on tärkeää rohkaista lasta kertomaan mistä hän on liikuntatuokiossa pitänyt ja mistä ei. Opinnäytetyön teoriassa tuodaan esille monessa kohtaa lapsen mielipiteen ilmaisun tärkeys. Opinnäytetyön tulosten mukaisesti, on tärkeää, että lapsilta saatu mielipide käytetään varhaiskasvattajan itsereflektioon. Itse-reflektion välineenä tuodaan videolla esille Shierin osallisuuden polku. Osallisuuden polku käydään läpi joka tasolta. Shierin osallisuuden polku -teoria on käännetty englanninkielestä. Suomentaessa tekstiin on voinut tulla sanoja, jotka eivät täsmälleen tarkoita samaa kuin mitä Shier alkuperäisessä tekstissään on tarkoittanut. Tämä voi vaikuttaa tulosten luotettavuuteen.

Videon loppupuolella esitellään Shierin osallisuuden polun teoria. Teoria on tarkoitettu katsojalle, jotta hän voi peilata siihen, miten hyvin osallisuus toteutuu. Teoria on esitelty liikuntaleikkituokion kautta, mutta kasvattaja voi soveltaa sitä muihin päiväkodin tilanteeseen.

7.4 Aineiston rajaaminen ja täsmentäminen

Aineiston ja sitä kautta rajaamista olisi voinut täsmentää ja tutkia esimerkiksi osallisuuden toteutumisen tukemista vain konfliktitilanteessa tai esitellä vain Shierin osallisuuden polun. Esikoululaisten osallisuudesta ole kuitenkin ollenkaan suomenkielistä videomateriaalia Youtubessa. Koska aiemmasta tutkimusaineistoista oli selvinnyt, ettei osallisuuden käsite ole päiväkodeissa aina selkeä, tämän vuoksi tehtiin laajempi video. Tästä joku muu pystyy jatkamaan pureutumalla tarkemmin rajattuun aiheeseen.

8 Pohdinta

Aineistosta saa kattavan tietopohjan osallisuuden tukemiselle liikuntaleikkituokiossa ja video havainnollistaa laajaa aineistoa ytimekkäästi. Aineiston tarkoituksena ei ole ollut tarjota täydellistä kokonaisuutta esikouluikäisen lapsen osallisuuden tukemisesta, vaan herätellä kuulijaa, jossa se mielestämme onnistuu. Opinnäytetyö vastasi tutkimuskysymykseen ja aineisto oli onnistunut.

Aihe ei ollut aivan selvä alusta alkaen, joka osaltaan selittää aineiston laajuutta. Opinnäytetyön aiheetta olisi voinut vielä rajata, esimerkiksi lasten konfliktitilanteita koskemaan. Aineiston ja siihen kuuluvan videon olisi voinut kohdentaa vielä rajatummin yhdelle kohderyhmälle ja näin pureutua juuri tämän kohderyhmän yksilöllisiin tarpeisiin. Lähdetutkimuksissa kuitenkin on tullut ilmi, että jo alalta valmistuneilla on epäselvyyksiä osallisuuden ymmärtämisessä, joten voidaan olettaa, että heille suunnattu materiaali voidaan laajentaa ongelmitta myös alalle opiskelevien käyttöön. Videota ei suunniteltu korvaamaan hyvää opetusta, vaan hyväksi lisämateriaaliksi oppimiseen. Videota voi käyttää oppilaitoksissa esimerkiksi verkkototeutuksen materiaalina.

Videolla käsiteltävät asiat voisivat olla mieleenpainuvampia, jos video olisi lyhyempi ja siinä käytettäisiin vielä enemmän kertausta aiheen kannalta olennaisimpien avainkohtien kohdalla. Ytimekkäät kuvatestit kuitenkin auttavat katsojaa seuraamaan videon kulkua. Voidaan myös olettaa, että alalla työskentelevällä on motivaatiota katsoa työnsä puolesta oleellista asiaa. Videon sisällön rajauksessa myös pohdittiin, kuinka paljon taustatietoa katsojalla voi olettaa olevan, ja mikä puolestaan olisi kuulijan aliarviointia. Liian laaja, pintapuolinen aiheen käsittely voi myös tylsistyttää katsojan. Uskomme, että väärinkäsityksiä syntyy helpommin, jos jotakin asiaa ei määrittele riittävästi. Koimme tavoitteen eettisemmäksi vaihtoehdoksi kertoa aiheesta mieluummin liian laajasti, kuin jättää jotakin sanomatta, joka voisi mahdollistaa katsojan osalta väärinymmärryksen. Eettisistä syistä päädyimme myös toteuttamaan videon ilman lapsia. Video oltaisiin voitu toteuttaa lapsiryhmän kanssa tilanteita havainnollistaen käytännönläheisemmin. Internettiin ladattu materiaali ei todennäköisesti sieltä koskaan poistu. Lapsia ei haluttu laittaa tilanteeseen, jossa he joutuisivat päättämään näin pitkäkantoisesta asiasta. Esikouluikäinen ei mielestämme vielä itse ymmärrä sosiaalisen median laajuutta ja mitä internetissä esiintyminen tarkoittaa.

Opinnäytetyön aihe on todella tärkeä. Aineiston tarkoituksena ei ollut tarjota täydellistä pakettia, jonka jälkeen katsoja pystyisi olemaan osallisuutta täydellisesti tukeva ohjaaja. Pää tarkoituksena oli ennemminkin innostaa ja herättää ajatuksia tutkimaan omaa suhtautumistaan ohjaukseen. Työ palvelee alaa tarkoituksen mukaisesti. Videon tekoprosessi tuki myös omaa oppimistamme, koska käsiteltyä asiaa tuli kerrattua aineiston keräämisen lisäksi monta kertaa käsikirjoitus-, kuvaus- ja editointivaiheissa. Tärkeää oli myös asettaa realistiset toteutusmahdollisuudet kaluston, aikataulun ja tekijöiden taitojen näkökulmasta.

Aineiston kohdeyleisön saavuttamista olisi voinut arvioida paremmin varaamalla muutama useamman viikon katsojamäärien näkemiseen ja kommenttien analysoimiseen. Kommenttien perusteella videota olisi voinut parantaa ja voi arvioida miten hyvin käytäntöön sovellettavaa tietoa työssä onnistuttiin antamaan ja kommenttikentässä voidaan käydä vuorovaikutusta alan yhteisön kesken. Meillä ei ollut niin paljon kokemusta YouTubeista, että olisimme tajunneet ajoissa sen potentiaalinen palautteenannon kannalta ja osanneet varata siihen riittävästi aikaa.

Kiinnostava jatkotutkimusaihe voisi olla tutkia erilaisten ohjaustyylien vaikutus lapsiryhmässä ohjaustuokioissa. Sosiaalisella medially olisi myös paljon annettavaa.

Lähteet

Aalto, Mikko. 2002. Vuorovaikutustaidot. Aseman Lapset ry.

Ahonen, Liisa. 2015. Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Väitöskirja. Saatavana osoitteessa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98158/978-951-44-9971-5.pdf?sequence=1>>. Luettu: 18.9.2017.

Airas, C. & Brummer, K. 2006. Leikki on ikkuna lapsen sisäiseen maailmaan. Teoksessa J. Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon – Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. 3. painos. Vantaa: WSOY.

Alijoki, Alisa & Pihlaja, Päivi 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä:PS-kustannus

Autio, Tuire, Nenonen, Pirjo & Louhiala, Liisa. 1997. Liiku ja Leiki. Motorisia perusharjoitteita lapsille. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino Oy.

Blandford Ann & Attfield, Simon 2010. Interacting with information. San Rafael: Morgan & Claypool.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2015. Tutki ja kirjoita. 20. painos. Helsinki: Tammi.

Helenius, Aili & Lummelahti, Leena 2014. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hujala, Eeva & Turja, Leena (toim.) 2012. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hämäläinen, Juha 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Opetusjulkaisuja 1/1999. Kuopio: Kuopion Yliopisto.

Kalliala, Marjatta 2002. Korvaamaton leikki. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon – kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY.

Karvonen, Pirkko, Siren-Tiusanen, Helena & Vuorinen, Riitta 2003. Varhaisvuosien liikunta. Lahti: VK-kustannus.

Karvonen, Pirkko 2011. Pienten leikit. Helsinki: Tammi.

Kettunen, Annukka & Ouninkorpi, Hanna 2017. Saa näkyä - ja kuulua: Lasten osallisuuden toteutuminen esiopetuksessa. Pro gradu-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto. Kasvustustieteiden tiedekunta.

Laine, Mikko 2016. Opettaja: näillä ohjeilla teet hyvän videon: Katso Yle Uutisluokan opetusvideot. Opetusmateriaali. Yle uutisluokka. Saatavana osoitteessa: <https://yle.fi/uutiset/osasto/uutisluokka/opettaja_nailla_ohjeilla_teet_hyvan_videoon_katso_yle_uutisluokan_opetusvideot/9347161>. Luettu:15.10.2017.

Metropolia 2017. Tiedonhaun opas Sote: Etene näin. Verkkodokumentti. <http://libguides.metropolia.fi/tiedonhaun_info_sote/ohjeita> Luettu 1.11.2017.

Opetushallitus, n.d. Hyvän ohjauksen kriteerit. Saatavana osoitteessa: <<http://www.oaj.fi/cs/oaj/laadukas%20varhaiskasvatus%20on%20tuottavaa>> Luettu 17.3.2017.

Opetushallitus 2012. Ammatillisen koulutuksen oppimisympäristöjä kehittämässä. Saatavana osoitteessa: <http://www.oph.fi/download/140632_Ammatillisen_koulutuksen_oppimisymparistoja_kehittamassa.pdf> Luettu 16.10.2017.

Opetushallitus 2016: Esikoululaisen opetussuunnitelman tavoitteet. Saatavana osoitteessa: <http://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf>. Luettu 1.7.2017.

Opetushallitus 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Saatavana osoitteessa: <http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf> Luettu 1.9.2017.

Pakaslahti & Huttunen 2009. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pyökkimies, Martta 2009. Lasten osallisuus suomalaisissa varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos.

Pönkkö, Anneli & Sääkslahti, Arja 2014. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Saarinen, Minna & Takala, Marjatta 2016. Draama osallisuuden innoittajana – nuorten kokemuksellinen oppimisprosessi. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti 26 (3).

Shier, Harry 2001. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. A New Model for Enhancing Children's Participation in Decision-making, in line with Article 12.1 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. Teoksessa Children & society 15. 110-117. Saatavana myös sähköisesti osoitteesta: <http://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf>. Luettu: 4.9.2017

Turja, Leena 2016. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Unicef, n.d. Lapsen oikeudet. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? Saatavana osoitteessa: <<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>> Luettu:1.9.2017.

Varhaiskasvatuslaki 2015/580. Annettu Helsingissä 8.5.2015.

Venninen, Tuulikki, Leinonen, Jonna & Ojala, Mikko 2010. "Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi" - Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Soccan työpapereita 3/2010. Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Saatavana osoitteessa: <http://www.socca.fi/julkaisut/tyopaperit/parasta_on_kun_yhteinen_kokemus_siirtyy_jaetuksi_iloksi_-_lapsen_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivakodeissa.382.shtml> . Luettu: 1.9.2017

